

در جلسه‌ی پیشین عرض کردیم که اهتمام آیات قرآن و شارع مقدس بر تاکید بر قوس صعود بوده است و در خصوص قوس نزول، آیات معدودی داریم. لذا تأکید ما هم باید بیشتر بر مباحث قوس صعود (عملکرد در این دنیا و بازتاب آن در برزخ و قیامت) باشد.

هم‌چنین در جلسات قبل‌تر اشاره کردیم که تعبیری مثل «بازتاب» یا «عالم» که برای برزخ و قیامت استفاده می‌شود، همگی تعبیری مجازی هستند و اگر با نگاه کشف‌گشایی به آن‌ها نگاه کنیم، همه‌ی این تعبیر، از بین می‌روند.

مکاشفه‌ی عمومی؛ نظر مرحوم ملاصدرا

بنابراین، در ادامه ما بیشتر به مباحث قوس صعود می‌پردازیم. مرحوم ملاصدرا رحمه‌الله‌علیه در کتاب *سفار خود*، برای توضیح بحث کشف‌گشاء، مفهومی را مطرح می‌کند تحت عنوان **مکاشفه‌ی عمومی** و بیان می‌کند که قیامت، در حقیقت، مکاشفه‌ی عمومی باطنی همه‌ی خلایق است. برای فهم بهتر این مسأله، فقراتی از عبارات ایشان را مطالعه می‌کنیم:

مکاشفه تنبیهیة:

اعلم؛ -هداك الله لسلك سبيل الآخرة على الصراط المستقيم- أن الجنة التي يصل إليها من هو من أهلها هي مشهودة لك اليوم من حيث محلها لا من حيث صورتها و أنت تتقلب فيها على الحال التي أنت عليها و لا تعلم أنك فيها فإن الصورة الطبيعية تمنعك و تحجبك عن مشاهدتها و مشاهدة ما أعدت فيها من نعيمها و غرفاتها و أشجارها و أنهارها و طعامها و شرابها فأهل الكشف الذين أدركوا ما غاب عنهم يرون ذلك الخل و يرون من كان في روضة خضراء و إن كان جهنميا يرونه بحسب ما يكون فيه من لغوب و نصب من حرورها و زمهريرها و نيرانها و لهبها و حياتها و عقاربها و حميمها و زقومها و من لم يكن من أهل الكشف و البصيرة و بقي في عماء حجاب لا يدرك ذلك مثل الأعمى يكون في بستان فما هو غائب عنه بذاته و لكن لا يراه و لم يلزم من كونه لا يراه أن لا يكون فيه و كذلك أكثر أهل الجنة في الجنة الآن و لكن لا يرونها و هم يتقلبون فيها و كذلك أصحاب النار في النار و قد أحاط بهم سرادقها و هم لا يشعرون كما نبّه الله عليه بقوله: ﴿إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ و بقوله: ﴿جَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ و بقوله في حديثه القدسي: «أعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت و لا أذن سمعت و لا خطر على قلب بشر»

بدان، بهشتی که هرکس اهلش باید به آن می‌رسد، برای تو همین امروز مشهود است؛ البته از حیث محل آن نه از حیث صورتش. و تو در همین حالی که هستی، در همان بهشت در حال گردش هستی گرچه خودت نمی‌دانی؛ زیرا حجاب عالم طبیعت، مانع از این می‌شود که این حضور را و آنچه که در آن است، مثل نعمت‌ها،

باغ‌ها، درخت‌ها، رودها و طعام‌ها و نوشیدنی‌ها را مشاهده کنی. البته اهل کشف که این حجابِ صور طبیعی را شکافته‌اند و از بین برده‌اند و در همین دنیا کشفِ غطاء را برای خودشان انجام داده‌اند، آن محل را می‌بینند.

با این بیانِ ملاصدرا، آن صُوری که برای اهالی بهشت متجلی می‌شود، اکنون و در این دنیا، قابل مشاهده نیست (گرچه اگر حجاب را برداری، می‌توانی آن صور را هم ببینی)؛ بلکه در این عالم ماده، فقط می‌توانی صورِ مادی را مشاهده کنی. اما محل آن بهشت، اکنون برای ما مشخص است و می‌توانیم آن را ببینیم و این محل، چیزی نیست جز **باطن هر فردی**؛ و چون باطن هر فردی، همین الآن حاضر هست، لذا می‌توانیم بهشت و جهنم را در همین دنیا، مشاهده نماییم. به عبارت دیگر، انسان همین الآن در بهشت یا جهنمی که خودش ساخته، حضور دارد؛ منتها حجاب‌های دنیایی که حاصلِ طبیعتِ همین دنیاست، مانع از آن می‌شود که انسان بتواند حضور در بهشت یا جهنم را درک نماید.

در اثباتِ در مطلب که بهشت و جهنم در حقیقت همان باطن افراد است، به آیه ی شریفه‌ی زیر تمسک می‌جویند که پیشتر به آن اشاره کرده بودیم:

و بَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^۱

و به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند نوید ده که برای آنان در آخرت بوستان‌هایی انبوه از درختان است که از زیر آنها جوی‌ها روان است. هرگاه میوه‌ای از آن باغ‌ها روزی آنان شود گویند: این همان چیزی است که پیش از این در دنیا روزی ما شده بود، و آن را در حالی که همانند است برایشان می‌آورند، و در آنجا همسرانی پاک و پیراسته خواهند داشت و در آنجا جاودانه خواهند بود

طبق این آیه، «هر هنگامه‌ای که میوه‌ای به عنوانی رزق، به بهشتیان، داده می‌شود، آن‌ها می‌گویند که این رزق، از قبل به ما داده شده بود». به عبارت دیگر، این رزق، هرچه که باشد و از هر جنسی که باشد، در وجود آن‌ها و در روح آن‌ها و در «حقیقت» و «اصل» وجودی آن‌ها موجود می‌باشد.

هم‌چنین، دقت داشته باشید که این ثمره‌ای که به آن‌ها داده می‌شود، یک موجودی است که معتبر شمرده شده است. بر اساس روایات مختلف و خود آیات قرآن، انسان در آن دنیا، هیچ چیزی را مشاهده نمی‌کند مگر آن چیزهایی که انجام داده است. لذا این ثمره هم، در واقع همان عمل انسان است.

حال اگر این اعمال انسان را به عنوان اشیاء وجودی که به واسطه‌ی روح ما وجود پیدا کرده‌اند در نظر بگیریم، آیا این‌ها منفصل و جدای از روح انسان هستند؟

پاسخ: خیر، عمل انسان، منفصل از وجود انسان نیست؛ بلکه عمل انسان، کاملاً متصل به وجودی اوست؛ زیرا این اعمال هستند که وجودی انسان را شکل می‌دهند و او را تبدیل به یک فرد متقی یا یک موجود خبیث، تبدیل می‌کنند. پس اعمال انسان، جدای از او نیستند بلکه خود روح آن شخص را می‌سازند. لذا وقتی بخواهیم

^۱ آیه ی ۲۵ سوره‌ی مبارکه‌ی بقره

اعمالِ خودمان را در قیامت مشاهده نمی‌کنیم، در حقیقتِ روحِ خودمان را مشاهده می‌کنیم، پس قیامت در واقع، همان روح انسان است که ما در قیامت نمی‌توانیم آن را درک کنیم، ولی پس از مرگ و با کشفِ غطاء، می‌توانم آن روح را مشاهده کنیم. بنابراین، این روح، از حیثِ محل، قابل مشاهده است ولی از حیثِ صورت، خیر. پس به طور خلاصه، اولاً، قیامت چیزی جز اعمال انسان نیست، ثانیاً، روح انسان هم چیزی جز اعمالِ انسان نیست در نتیجه، قیامتِ هر فرد می‌شود اعمالِ هر فرد. با این بیان، حقیقتِ یک چیز واحد است که خداوند متعال، در عوالمِ مختلف، صور مختلفی بر آن می‌پوشاند. و هم‌چنین، نعیمِ بهشتی یا آتشِ جهنمی که انسان مشاهده و حس می‌کند، در حقیقت، تجلیِ همان ارواح و همان اعمالِ انسان است. لذا آنچه که اصالت دارد و منشأ ایجادِ تغییرات در بهشت و جهنم هست، ارواح هستند. و این مطلب، درباره‌ی اشیاء و روحِ آنان نیز، وجود دارد به نحوی که صورِ آنان در قیامت، ممکن است بشود در ب‌های بهشت یا چیزهای دیگر. در ادامه‌ی مباحثه، صدرالمتألهین می‌فرماید:

«أَنَّ مِنْ عَمَلٍ حَسَنَةٍ كَذَا يَخْلُقُ مِنْهَا مَلَكًا يَسْتَغْفِرُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» كما قال تعالى: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ»

آن عاملِ اصیل، روحِ ما و عملِ ما است و آن صورِ دیگری که مشاهده می‌کنیم، مخلوقات و تجلیاتِ آن عمل هستند. و شاهد این مدعا، همین روایتی است که ملاصدرا آورده: «کسی که یک حسنه‌ای را انجام می‌دهد، آن عمل باعث می‌شود که ملکی خلق شود و آن ملک تا روز قیامت برای آن شخص، استغفار می‌کند». پس اعمالِ ما باعث می‌شود که ملک، جنات، رودها و... خلق بشوند. و معادلِ این موضوع، در آیه‌ی مذکور هم اشاره شده است.